

نصرالله صالحی

اشاره:

در طول دوران صفویه و در مقاطع مختلف، برخوردهای نظامی متعددی میان ایران و عثمانی صورت گرفت. در این دوران طولانی، یک دوره دوازده ساله (۹۸۶-۹۹۸) به عنوان پربرخوردترین دوره، از جایگاه خاصی برخوردار است. در این دوره که با سلطنت سلطان مراد سوم (حک: ۹۸۲-۱۰۰۳) در عثمانی و شاه اسماعیل دوم و شاه محمد خدابنده و اوایل سلطنت شاه عباس یکم در ایران همزمان بوده، پنج لشکرکشی از سوی دولت عثمانی به سوی مرزهای ایران در قفقاز و آذربایجان صورت گرفت. هر یک از این یورش‌ها به فرماندهی یکی از سرداران بسیار معروف و مشهور عثمانی که در کارنامه نظامی خود فتوحات بزرگی را ثبت کرده بودند، انجام یافت. فرمانده یورش‌های پنج‌گانه و سال‌های یورش آنها از این قرار است:

۱. لالامصطفی پاشا^۲ ۹۸۷-۷۹/۹۸۶-۱۵۷۸
۲. قوجه سنان پاشا ۹۹۰-۸۲/۹۸۸-۱۵۸۰

۳. فرهاد پاشا ۹۹۲-۸۴/۹۹۱-۱۵۸۳

۴. عثمان پاشا ۹۹۳-۸۵/۹۹۲-۱۵۸۴

۵. فرهاد پاشا (برای بار دوم) ۹۹۸-۹۰/۹۹۴-۱۵۸۶

این یورش‌های پنج‌گانه بیشتر از دو نظر حائز اهمیت است؛ یکی از لحاظ پیامدهای نظامی و سیاسی و دیگر از نظر ثبت و ضبط کم و کیف وقایع دوازده‌ساله از سوی نویسندگان عثمانی، چنان‌که ده‌ها اثر مستقل به نثر و نظم درباره وقایع نظامی این دوره دوازده‌ساله به قلم مورخان، کاتبان، شاعران و دیگر نویسندگان عثمانی که خود از نزدیک شاهد برخوردهای دو طرف بوده‌اند، به رشته تحریر درآمده است. خوشبختانه این آثار در سال‌های اخیر در ترکیه از سوی دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی و نیز از سوی استادان تاریخ و گاه ادبیات بتدریج تصحیح و منتشر شده و می‌شود. چنان‌که در یکی-دو سال اخیر چند نمونه از این آثار به گونه‌ای بسیار شایسته و ارزشمند به چاپ رسیده است. در شماره قبل شجاعت‌نامه دال محمد چلبی معرفی شد و در این شماره آثار ابراهیم

۱. برای آگاهی از زندگی و اقدامات فرماندهان مشهور عثمانی نظیر مصطفی پاشا، سنان پاشا، فرهاد پاشا، عثمان پاشا و...، نک: مشهور عثمانلی قوماندانلری، نوشته احمد رفیق.

۲. در این لشکرکشی عثمان پاشا به عنوان بیگلربیگی دیاربکر، لالامصطفی پاشا را همراهی می‌کرد. بعد از پیروزی سپاه عثمانی و بازگشت لالامصطفی پاشا به استانبول، او به عنوان فرمانده سپاه عثمانی و بیگلربیگی شروان و داغستان در قفقاز باقی ماند و از خود شایستگی‌های فراوانی نشان داد و به همین دلیل بعد از بازگشت به استانبول در ۲۰ رجب ۹۹۲ به مقام صدراعظمی منصوب و سه ماه بعد، به عنوان فرمانده سپاه راهی فتح آذربایجان و تبریز شد.

رحیمی‌زاده چاوش (حریمی) معرفی می‌شود.

ابراهیم رحیمی‌زاده چنان که از تذکره گلشن شعراء برمی‌آید، فرزند آلای بیگ کوتاهی، رحیمی بیگ است.^۳ وی در کانون دربار از آموزش و تعلیم بسیار خوبی برخوردار شده^۴ و بعدها به امر سلطان مراد چاوش در گاه عالی شده و به بغداد فرستاده شده بود. در منظومه‌هایی که تا سال ۱۵۸۱/۹۸۹ در بغداد به قلم آورده، از نام مستعار حریمی استفاده نکرده اما در آثاری که از این سال به بعد تألیف کرده، این نام مستعار را بسیار زیاد به کار برده است. رحیمی‌زاده در طول سال‌های اقامت در بغداد، مقابر و زیارتگاه‌های اولیاء و دیگر بزرگان اسلام را زیارت کرده و در ستایش از آنها منظومه‌هایی سروده است.^۵

شروع جنگ‌های ایران و عثمانی در سال ۱۵۷۸/۹۸۶، در زندگی رحیمی‌زاده به عنوان یک نقطه عطف محسوب می‌شود. وی در مقدمه ظفر نامه اشاره می‌کند که از حامیان و دوستان نزدیک پدر لالامصطفی پاشا (وفات: ۱۵۸۰/۹۹۸) بوده است. وی به استادی پدر لالامصطفی پاشا در نظم و نثر اذعان کرده و می‌نویسد مصطفی پاشا از او درخواست کرده بود تا در خصوص لشکرکشی به قلمرو شرق (/مرزهای ایران) اثری به رشته تحریر درآورد.^۶

رحیمی‌زاده در فتوحات مصطفی پاشا در چلدر، تغلیس، کاخ و شروان حضور داشته و بعد از بازگشت وی از شروان به ارزروم، در کنار دوست قدیم او یعنی عثمان پاشا (وفات: ۱۵۸۵/۹۹۳) در شروان و دربند باقی مانده بود. رحیمی‌زاده احتمالاً بعد از پیروزی قوای عثمانی و تاتار در جنگ با میرزا سلمان خان، وزیر صفویان، برای اعلام خبر پیروزی به مصطفی پاشا به ارزروم فرستاده شده بود.^۷ وی بعد از آن، در کنار حامی قدیم خود باقی مانده و در سال ۱۵۷۹/۹۸۷ مأمور ثبت و ضبط و چگونگی تعمیر قلعه قارص شده بود.

رحیمی‌زاده به عنوان چاوش، در سفر جنگی عثمان پاشا به تبریز (۱۵۸۲/۹۹۲) و لشکرکشی فرهاد پاشا به گنجه (۱۵۹۰/۹۹۸) حضور داشته و بعد از آن، از زندگی و زمان و مکان درگذشت‌اش آگاهی خاصی در دست نیست.^۸

در ترکیه در سال‌های اخیر به زندگی و آثار ابراهیم رحیمی‌زاده چاوش توجه شده است. چنان که چند پایان‌نامه کارشناسی ارشد درباره آثار او نوشته شده و یکی از کتاب‌های او نیز به طرز شایسته تصحیح و منتشر شده است. در جمهوری آذربایجان نیز یک تک‌نگاری به زبان روسی در ۲۱۵ صفحه از سوی «فرح عادل قزل حسین» تألیف و در ۲۰۰۵ از سوی انتشارات نورلان در باکو به چاپ رسیده است.^۹ این تک‌نگاری شامل مقدمه، سه فصل، نتیجه و خلاصه کتاب به زبان ترکی آذربایجانی و انگلیسی است. نویسنده اثر همانند بقیه محققان تاریخ در جمهوری آذربایجان در مصادره تاریخ ایران به نام جمهوری تازه تأسیس آذربایجان چیزی فروگذار نکرده است. در ایران متأسفانه به جز رساله کوتاه «فتح تبریز» که در تاریخ عثمان پاشا به چاپ رسیده، هنوز هیچ کار دیگری صورت نگرفته است. جا دارد درباره او دست کم در دایرةالمعارف‌های در دست تدوین مدخل مستقلی نوشته شود.

۲. ظفرنامه سلطان مرادخان

آثار رحیمی‌زاده که در فاصله سال‌های ۹۸۵-۱۵۷۷/۹۹۸-۱۵۹۰ به رشته تحریر درآمده است، برای آگاهی از وقایع قفقاز و نیز روابط صفویان و عثمانیان در سال‌های مزبور، بسیار ارزشمند و در حکم منبع دست اول است. وی در زمره آن مورخان و شاعران برجسته عثمانی بوده که در برخی لشکرکشی‌های عثمانی شخصاً حضور داشته است. حاصل حضور او در سفرهای نظامی، تألیف و تدوین چند اثر به نظم و نثر است که هر یک حاوی آگاهی‌های ارزشمند از مآواقع برخوردهای

3. Ahdi: *Gülşen-i şu, arā*, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Ankara, no. 47. 75a.

تذکره گلشن شعراء اثر عهدی (احمد بغدادی، متوفای ۱۵۹۳/۱۰۰۱) که در سال ۱۵۶۳/۹۷۰ تألیف شده، سال‌های ۹۲۶-۱۵۲۰/۹۷۰-۱۵۶۳ را در بر می‌گیرد. (م) همان اثر، برگ 75a-75b. ه. همان.

6. Rahimizade İbrahim Çavuş, (R.I) *Zefername*, İstanbul Üniversitesi kütüphanesi, İstanbul, TY 2372, zb.

۷. همان اثر، برگ 44a.

۸. برای آگاهی بیشتر درباره زندگی ابراهیم رحیمی‌زاده، نک: ترجمه مدخل «رحیمی‌زاده» به قلم ارأوجی در پیوست کتاب تاریخ عثمانی پاشا، صص ۱۲۱-۱۲۳. گفتنی است مقاله مذکور زمانی نوشته شده که آثار رحیمی‌زاده بیشتر به صورت خطی بوده است، حال آن که چند مورد از آثار او، به صورت پایان‌نامه و یا کتاب در اختیار است. بویژه کتاب ارزشمند «گنجینه فتح گنجه».

۹. متن کامل این اثر به صورت pdf در اینترنت قابل دسترس است.

تعمیر قلعه گنجه بعد از تصرف آن

توصیف وقایع مربوط به این سفر نظامی پرداخته است.

۳. گنجینه فتح گنجه (تاریخ فتح گنجه)

رحیمی زاده که در لشکر کشی فرهادپاشا به منطقه قفقاز همراه او بوده، در این کتاب، دیده‌ها و شنیده‌های خود را در طول این سفر به قلم آورده است. این اثر حاوی آگاهی‌های مربوط به سفرهای اردوی عثمانی در فاصله سال‌های ۹۹۱-۹۹۴/۱۵۸۳-۱۵۸۶ و نیز تحولات سیاسی و نظامی سرحدی تا سال ۱۵۹۰/۹۹۸ است. رحیمی زاده در قسمت

نظامی صفویان و عثمانیان است. یکی از این آثار او ظفرنامه سلطان مرادخان است که به گونه‌ای حماسی به بیان فتوحات لالامصطفی پاشا در سال‌های ۹۸۵-۹۸۸/۱۵۷۷-۱۵۸۰ در چلدر، تفلیس، شروان و ... پرداخته است. این اثر تاکنون دو بار به عنوان پایان‌نامه تحصیلی تصحیح شده اما تاکنون منتشر نشده است.^{۱۰} تصحیح دوم که به دست ما رسیده توسط چتین سنگور صورت گرفته است. پایان‌نامه مشتمل است بر مقدمه مصحح (XVIII)، متن کتاب به خط لاتین (۱-۵۱)، تصویر نسخه خطی که پیوست پایان‌نامه آمده است. (53a-1a).

ظفرنامه در ۵۳ ورق (برگ) به خط تعلیق به نثر نوشته شده و دارای چهار باب، نه فصل و یک خاتمه است. ابواب این اثر از این قرار است:

باب اول: وقایع مربوط به آغاز سفر تا ورود به ارزروم.

باب دوم، در سه فصل:

فصل اول: از ارزروم تا ورود به تفلیس

فصل دوم: از تفلیس تا ورود به شروان

فصل سوم: بازگشت از شروان تا ارزروم

باب سوم، در سه فصل:

فصل اول: ماندن عثمان پاشا در شروان

فصل دوم: وقایع مربوط به یورش خان کریمه

فصل سوم: وقایع مربوط به نبردهای عثمان پاشا و خان کریمه

باب چهارم، در سه فصل:

فصل اول: تعمیر قلعه قارص

فصل دوم: کمک‌رسانی بیگلربیگی دیاربکر، صوقلوزاده

حسن پاشا به تفلیس

فصل سوم: حرکت بیگلربیگی آناولی، جعفر پاشا، به ایروان

خاتمه کتاب: بازگشت لالامصطفی پاشا از ارزروم به استانبول

گفتنی است که در سفر نظامی لالامصطفی پاشا به شرق دو

مورخ حضور داشتند: یکی رحیمی زاده چاوش و دیگری مورخ

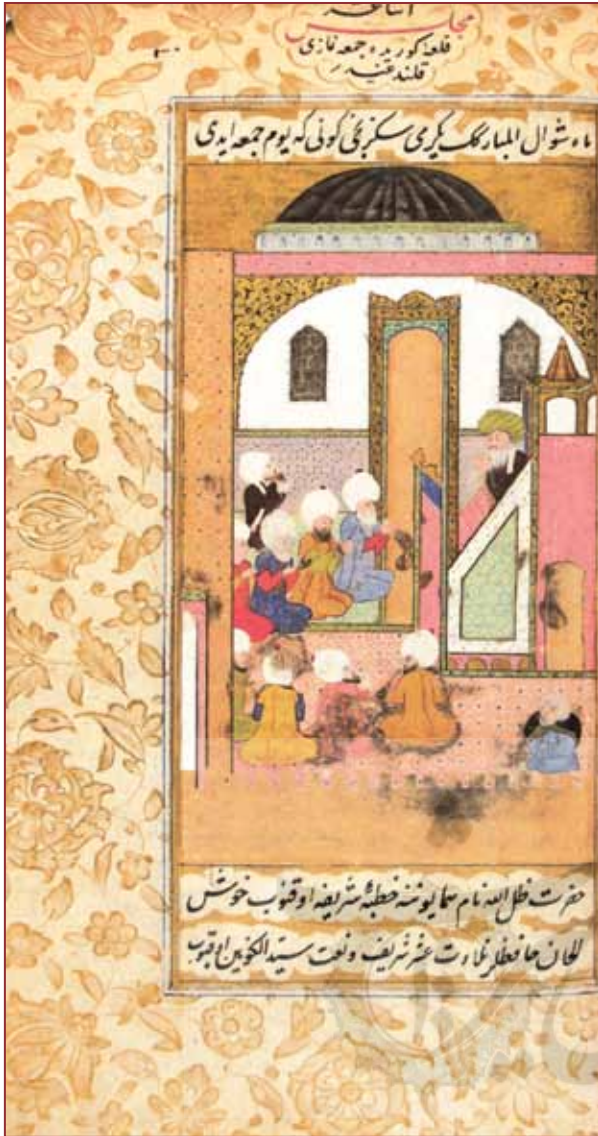
بزرگ عثمانی، مصطفی عالی افندی. هر دو در سفر چلدر،

گرجستان، فتح شروان و تعمیر قلعه قارص در کنار مصطفی

پاشا بوده‌اند. مصطفی عالی افندی در «نصرت‌نامه» خود به

۱۰. این اثر در سال ۱۹۹۸ به عنوان رساله فوق لیسانس در دانشگاه قرق قلعه توسط چتین سنگور (Çetin Sungur) تصحیح و آوانگاری لاتین شده است. با این مشخصات:

Çetin Sungur: "Rahimizade Ibrahim harimi Çavuş'un "Zafername-ı Sultan Murad" Adli Eseri'nin Transkripsiyonu, Kirikkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kirikkale 1999. Ferruh Senan, Rahimizade Ibrahim Çavuş ve Zafername-i Sultan Murad Han, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1946.

برگزاری نماز جمعه بعد از فتح قلعه گوری

کتاب حاوی مقدمه مصححان (XLV-VII)، متن آوانگاری لاتین (۷۸-۳)، تصویر متن نسخه خطی به صورت رنگی (63b-1a)، و یک برگ نقشه از حدود مرزهای ایران و عثمانی است. نسخه خطی اثر حاوی بیست مینیاتور بسیار زیبا و ارزشمند است که برخی از آنها دقیقاً مرتبط با صفویان

مقدمه این اثر اشاره می‌کند که بعد از بازگشت به استانبول (۱۵۸۸/۹۹۶) اقدام به تألیف این رساله که حاوی وقایع مربوط به فتح آذربایجان و تبریز است کرده است.^{۱۱} علاوه بر آن، در همان قسمت اشاره می‌کند که نسخه نخست این رساله را به مساعدت و کمک آغای باب السعاده [باب عالی] محمدآغا به وزراء تقدیم کرده است. این اثر پر محتوا که دارای سبکی حماسی است، با همت ارکان دولت به سلطان مراد نیز تقدیم شده است. کوشش رحیمی زاده در تألیف این اثر، اسباب جلب التفات سلطان نسبت به او شده و در همین اثناء (۱۵۸۹/۹۹۷) او اقدام به فراهم کردن نسخه‌ای مصور از این اثر کرده که اکنون در کتابخانه موزه توطقایی سرای نگهداری می‌شود. سه چهار سال بعد از فراهم شدن این نسخه اصلی، یک نسخه دیگر از روی آن در سال ۱۵۹۲/۱۰۰۱ استنساخ شده است. این نسخه دوم در حال حاضر در قسمت آثار تاریخی (TY) کتابخانه دانشگاه استانبول (به شماره ۲۳۷۲، برگ‌های ۹۹۵-160b) نگهداری می‌شود. ۲۸ برگ از نسخه موجود در کتابخانه موزه توطقایی سرای سفید است. در نسخه دانشگاه استانبول نیز بعضی افتادگی‌ها وجود دارد که ناشی از بی‌دقتی کاتب نسخه است.

بر روی متن «گنجینه فتح گنجه» دو کار مستقل صورت گرفته است: نخست، کار آقای حسن دوندار که به عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد با راهنمایی دکتر مصطفی آراوچی در دانشگاه آفیون در سال ۲۰۰۶ از آن دفاع شده است.^{۱۲} این پایان‌نامه مشتمل است بر مقدمه نویسنده (۴۳-۹)، متن کتاب با آوانگاری لاتین (۹۸-۴۶). پایان‌نامه مزبور فاقد تصویر نسخه خطی اثر است.

کار دوم به صورت کتاب به شکلی بسیار ارزشمند همراه با متن نسخه خطی به صورت رنگی بتازگی در ترکیه منتشر شده است. دو تن از اساتید تاریخ دانشگاه‌های ترکیه به نام پرفسور دکتر گون‌آی قره‌آقاچ و دکتر عدنان اسکی کورت اثر مزبور را به طرز شایسته تصحیح و در ۲۰۱۰ منتشر کرده‌اند.^{۱۳}

۱۱. ابراهیم رحیمی‌زاده: گنجینه فتح گنجه، کتابخانه موزه توطقایی سرای، استانبول: کوشک روان، ۲۹۶، ۱۱a-10b.

۱۲. مشخصات این پایان‌نامه که در اختیار ماست از این قرار است:

Hasan Dündar, Rahimizade Ibrahim (Harimi) Çavuş'un Gence Fetihnamesi Adli Eserinin Transkripsiyonu ve Kritizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosya; Bilimler Enstitüsü, Eylül 2006.

۱۳. با این مشخصات:

Rahimi-zade Ibrahim Çavuş, Harimi, Kitab-i Gencine-i Feth-i Gence, (Osmanlı - İran Savaşları ve Gence'nin Fethi (1583-1590), Hazırlayanlar, Günay Karaağaç ve Adnan Eskikurt, Çamlıca, 2010.

بر سریر همایونی سلطان مراد؛ مجلس احدی عشرین: تصویر
شیخ الاسلام ابوالسعود افندی در حال نوشتن فتوا بر ضد
قزلباشان.

محتوای این اثر از این قرار است:

باب اول (10b – 12a): سفر جنگی سردار فرهادپاشا
به قلمرو شرقی عثمانی در سال ۱۵۸۳/۹۹۱. باب دوم
(12b – 16b): ورود اردوی عثمانی به گرجستان، بنای
قلعه‌های لوری و تومانیس (در جنوب تفلیس) در سال
۱۵۸۴/۹۹۲. باب سوم (16a – 19b): دومین سفر جنگی
فرهادپاشا وزیر با سمت سرداری به شرق قلمرو عثمانی
(۱۵۸۶/۹۹۴). باب چهارم (19a – 26a): اردو کشی به
منطقه گوری و اطاعت خان قزاق (۱۵۸۷/۹۹۵). باب پنجم
(26b – 30a): بنای قلعه‌های گوری (Gori) و آهیسکا
(Ahisha/Akhaltsikhe) در سال ۱۵۸۸/۹۹۶. باب ششم
(30b – ۳۷a): سفر جنگی به گنجه (۱۵۸۸/۹۹۶). باب
هفتم (37b – 42b): شکست محمدخان، والی صفویان در
گنجه (۱۵۸۹/۹۹۷). باب هشتم (42a – 58b): ورود حیدر
میرزا، شاهزاده صفوی به ارزروم برای برقراری صلح میان دو
کشور (۱۵۹۰/۹۹۸). خاتمه (67b): فتوای [شیخ الاسلام]
ابوالسعود افندی در مشروعیت جنگ [با صفویان].

رحیمی زاده هر یک از باب‌های کتاب را به فصولی تقسیم
کرده و در هر فصل یک مجلس منعقد در اثنای سفر را قرار
داده است. علاوه بر آن در هر مجلس و یا در آغاز هر فصل
یک مینیاتور قرار داده است. کتاب در مجموع دارای بیست
مینیاتور زیباست. از ترتیب مجالس منعقد در طول سفر چنین
برمی‌آید که رحیمی زاده به عنوان کاتب در هر مجلس حضور
داشته است. چون نسخه موجود در توپقاپی سرای به طرز
بسیار زیبا و لوکس پرداخته شده است، می‌توان احتمال داد که
این نسخه زیر نظر خود مؤلف در آتلیه‌های دربار فراهم شده
باشد.^{۱۴}

تسلیم شاهزاده حیدر میرزا از سوی شاه عباس به نماینده عثمانی ولی آغا

است. از جمله: مجلس ثامن عشر: مراسم تسلیم حیدر میرزا
از سوی شاه عباس به ولی آغا؛ مجلس تاسع عشر: مراسم
ضیافت حیدر میرزا در ارزروم؛ مجلس عشرین: مراسم تقدیم
نامه مهدی قلی خان به حضرت وزیر اعظم و پابوسی حیدر میرزا

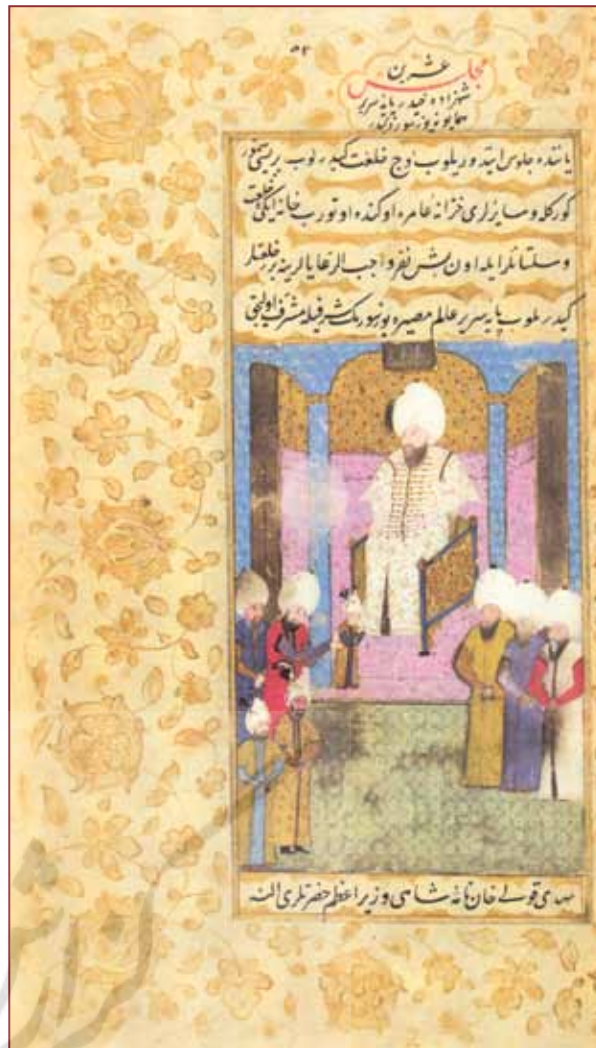
14. Fahrettin kirzioğlu: Osmanlılar'ın Kafkas – Ellrei'ne fethi (1451-1590), (Ankara, 1976) 286. Selânikî Mustafa Efandi: Tarih-ı Sêlaniki, haz. Mehmed İpşirli (İstanbul, 1989), XIII – XVIII. Bekir Kütükoğlu, Osmanlı – Iran Sîyasi Münasebetleri (İstanbul, 1993), 48-160. H. Mustafa Eravci, Gelibolulu Mustafâ Âlis' Nusret – nâme. Doktora Tazi (Edinburh Üniversitesi, 1998), 36, 106-60. İ.Hakki Uzunçarşlı, Osmanlı Devletinin saray Teşkilatı (Ankara, 1988), 408.

نیز یاد کرده و احتمالاً در سال ۱۵۸۵/۹۹۳ آن را به سلطان مراد تقدیم داشته است. شخصی به نام احمد بن حسین در سال ۱۵۹۲/۱۰۰۱ در قصبه «سیدشهر» واقع در قرمان زیر نظر خود رحیمی زاده اقدام به ترتیب و تدوین غنچه باغ مراد و دیگر آثار او در یک مجموعه کامل کرده است.^{۱۷} نسخه خطی غنچه باغ مراد در کتابخانه دانشگاه استانبول (در بخش آثار تاریخی TY به شماره ۲۳۷۲) نگهداری می شود.

رساله مزبور مشتمل بر این مطالب است: 53a: مدایح و مناجات مربوط به فتوحات سلطان مراد. 56a: سبب نگارش رساله. 59b: حرکت عثمان پاشا از استانبول به قصد لشکرکشی به کریمه (۱۵۸۴/۹۹۲). 61a: جریان سرکوب عسبان خان تاتار کریمه. 65a: لشکرکشی عثمان پاشا به تبریز (۱۵۸۵/۹۹۳). 74a: پیوستن غازی گرای خان در ارزروم به اردوی عثمانی. 79a: «فتح» [تصرف] تبریز. 85a: اطلاعاتی راجع به تبریز و وقایعی که در آنجا رخ داد. 89b: باقی گذاشتن جعفر پاشا در قلعه تبریز. 91a: درگذشت عثمان پاشا. 95a: خاتمه.

۵. رساله [فتح تبریز]:

رحیمی زاده این رساله کوچک را که محتوای آن همان مطالب غنچه باغ مراد است، به نثر به رشته تحریر درآورده است. این رساله در اثنای لشکرکشی به تبریز به خط نسخ بر روی کاغذ زرد روشن با عجله و به صورت مسوده نوشته شده است (۱۵۸۵/۹۹۳). مؤلف احتمالاً بعد از بازگشت به استانبول، جشن ختنه سوران فرزند پادشاه را مغتنم شمرده و اقدام به منظوم کردن این رساله کرده است. متن این رساله توسط یونس زیرک در پایان تاریخ عثمان پاشا منتشر شده است. ترجمه فارسی آن نیز در پایان کتاب مزبور به چاپ رسیده است.

رویمالی شاهزاده حیدر میرزا به آستان سلطان داد و تقدیم اسد از سوی مهدی قلی خان به صدراعظم عثمانی

۴. غنچه باغ مراد^{۱۵}

رحیمی زاده این اثر را در زمانی که چاوش درگاه عالی بود، به مناسبت جشن ختنه سوران یکی از پسران سلطان مراد سوم به رشته تحریر درآورده است.^{۱۶} وی از این اثر با عنوان «رساله»

۱۵. براساس ظفرنامه و غنچه باغ مراد رحیمی زاده یک رساله کارشناسی ارشد با این مشخصات نوشته شده است:

Mustafa Karanfil: Harimi'nin Zafername ve Gonca'sina Göre Özdemiroğlu Paşa, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

و نیز رساله دیگری با این مشخصات:

Ferruh Senan, Rahimizade İbrahim Çavuş ve Zafername-1 Sultan Murad Han, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1946.

۱۶. ابراهیم رحیمی زاده: غنچه باغ مراد، کتابخانه دانشگاه استانبول، بخش کتب تاریخی (TY) شماره ۲۳۷۲، برگ 56a.

۱۷. همان، برگ 98a.

منابع:

- ابوبکر بن عبدالله، تاریخ عثمان پاشا (شرح یورش عثمانی به قفقاز و آذربایجان و تصرف تبریز) به کوشش یونس زیرک، ترجمه از ترکی عثمانی، مقدمه و توضیحات: نصرالله صالحی، تهران: طهوری، ۱۳۸۷.

- رفیق، احمد، مشهور عثمانلی قوماندانلری، استانبول: کتابخانه اسلام و عسکری، ۱۳۱۸ ق.

- Dündar, Hasan, Rahimizade Ibrahim (Harimi) Çavuş'un Gence Fetihnamesi Adli Eserinin Transkripsiyonu ve Kritizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosya; Bilimler Enstitüsü, Eylül 2006.

- Eravci, H. Mustafa, "Rahimizade Ebrahim Çavuş", s.v. www.ottomanhistorians.com.

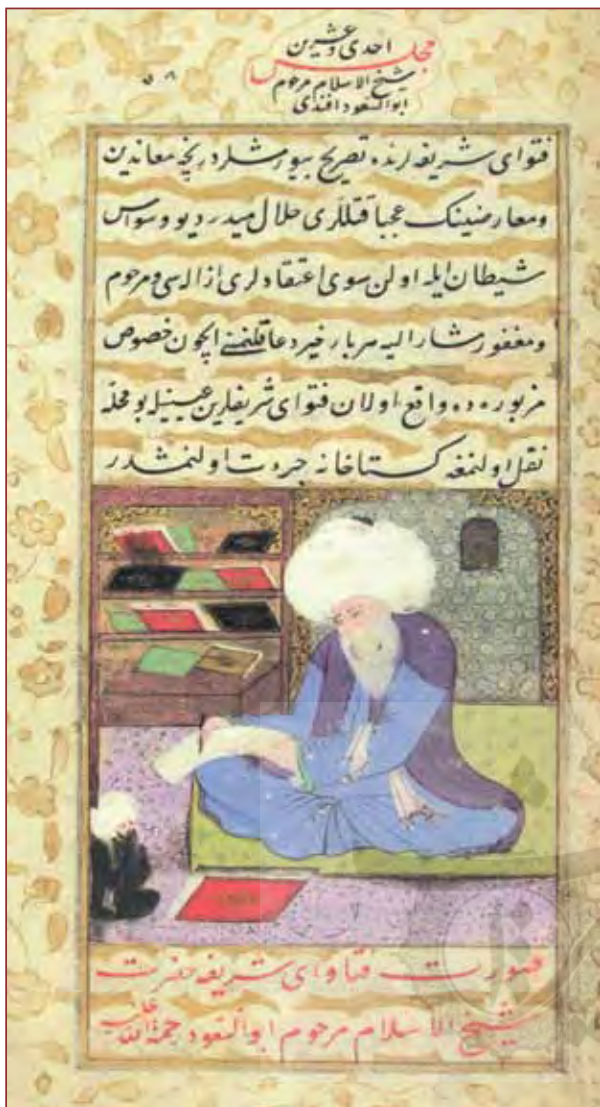
Karanfil, Mustafa, Harimi'nin Zafername ve Gonça'sına Göre Özdemiroğlu Paşa, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

- Rahimi-zade Ibrahim Çavuş, Harimi, Kitab-i Gencine-i Feth-i Gence, (Osmanlı-İran Savaşları ve Gence'nin Fethi (1583-1590), Hazırlayanlar, Günay Karaağaç ve Adnan Eskikurt, Çamlıca, 2010.

- Senan, Ferruh, Rahimizade İbrahim Çavuş ve Zafername-i Sultan Murad Han, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1946.

- Sungur, Çetin, Rahimizade İbrahim Harimi Çavuş'un "Zafername-i Sultan Murad Adli Eseri'nin Transkripsiyonu, Kirikkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kirikkale 1998.

■

شیخ الاسلام ابوالسعود افندی در حال نوشتن فتوا بر ضد صفویان